

p r i k a z i

Slavka Gvozdrenović, *Ogledi iz sociologije obrazovanja*, Filozofski fakultet Nikšić, Nikšić, 2012.

Knjiga „Ogledi iz sociologije obrazovanja“, prof. dr Slavke Gvozdrenović predstavlja bogatu riznicu sabranih naslova koji na autentičan način upućuju na smisao i značaj obrazovanja i vaspitanja prvenstveno iz sociološke perspektive, ne zanemarujući pri tom prožimanje sa drugim društvenim naukama i disciplinama. Istražujući društvenu uslovljenost obrazovanja i njegov uticaj na individualni i društveni razvoj, autorka suptilno skreće pažnju čitaocu na kompleksnost strukture obrazovanja, njegovog teorijskog i empirijskog poimanja. Dajući prioritet sociologiji obrazovanja, ne gubi iz vida važnost drugih nauka i disciplina koje koreliraju sa njom, izbjegava se jednostranost tumačenja fenomena obrazovanja.

Među koricama ove knjige mjesto je pronašlo devet poglavlja, pri čemu svako poglavlje predstavlja zasebnu i tematski zaokruženu cjelinu. To svakako ne umanjuje logičku povezanost tematskih cjelina i holistički doživljaj kompletnog sadržajnog opusa koji je objedinjen u knjizi. Dugogodišnje nastavno iskustvo i naučni rad doprinio je da se prof. dr Slavka Gvozdrenović, opredijeli za originalan i naučno relevantan odabir tema kako za potrebe studenata, tako i za potrebe profesora i svih ljudi koji na posredan ili neposredan način kreiraju obrazovnu politiku ili žele odgovoriti na zahtjev vlastite entelehije. Dakle, strukturu knjige čine sljedeće tematske cjeline uključujući i Uvod:

1. Predmet i konstituisanje sociologije obrazovanja;
2. Sociologija obrazovanja – između teorijskih ostvarenja i praktičnih mogućnosti;
3. Sociologija obrazovanja i druge nauke;
4. Obrazovanje i drugi srodni pojmovi;

5. Teorijski pristupi i orijentacije u sociologiji obrazovanja;
6. Potrebe, vrijednosti i obrazovanje;
7. Društvene strukture i obrazovanje;
8. Institucionalni okviri obrazovanja;
9. Obrazovanje u svijetlu promjena;

Da obrazovanje predstavlja veoma kompleksnu i složenu oblast upućuje trajan karakter koji ima, interesovanje raznih društveno-humanističkih nauka i eminentnih naučnih imena kroz istoriju čovječanstva, od antičke Grčke, pa do današnjeg trenutka.

Nastanak sociologije obrazovanja kao posebne sociološke discipline, različiti autori percipiraju na različit način. Iako se vremensko određenje nastanka sociologije obrazovanja vezuje za XX vijek (1907. godina), a prostorno za SAD, tačnije za Jelski univerzitet, ipak valja istaći da naučni autoritet koji je postavio temelje sociologije obrazovanja bio je Emil Dirkem. Dakle, za razliku od većine filozofa i pedagoga po kojima u središtu vaspitanja treba da bude pojedinac (*vaspitanje je individualna stvar*), Dirkem unosi novinu konstatujući da obrazovanje ima prevashodno *društveni karakter* „svaki pojedinac, prema svojim sklonostima treba da obavlja različite funkcije i da se u tom smislu mora adekvatno pripremiti za konkretnu ulogu u društvu. Na toj osnovi vaspitanje određuje kao proces sistemat-ske socijalizacije kojom generacija odraslih nastoji da osposobi mlade generacije za preuzimanje različitih društvenih uloga i učešće u društvenom životu“ (S. Gvozdrenović, 18). Upravo ovakav sud predstavlja okosnicu koja je bila inicijalna kapisla za nastanak sociologije obrazovanja i njen dalji razvoj. Pored brojnih naučnih izvora, selektivno odabrane lite-

ture, u svakoj od tematskih cjelina knjige zastupljeni su pažljivo odabrani naučni autoriteti koji su na posredan ili neposredan način doprinijeli razvoju sociologije obrazovanja. Brojne ideje raznih teoretičara iz oblasti sociološke nauke (Dirkem, Parsons, Flere, Koković, Suzić, Cifrić i dr.), kao i iz oblasti drugih nauka filozofije, pedagogije, psihologije i antropologije predstavljaju dragocjen izvor iz kojeg proizilaze naučne hipoteze za proučavanje uslovljenosti društvenog sistema i vaspitno-obrazovnog procesa. Problematizujući širok dijapazon pitanja, autorka opravdava postojanje sociologije obrazovanja kao naučne discipline, njenu važnost za individualnu i društvenu afirmaciju.

Put vlastitog preispitivanja misli u odnosu na svijet obrazovanja, ispostavlja se kao vječita nedovršenost i potraga, ali i procjena i pozicioniranje sebe u odnosu na stupanj saznanja koji posjedujemo i koji je funkcionalan sa aspekta njegove primjene. Iz ove hipoteze proizilaze dva pitanja prema kojima svaki pojedinac ima sklonost, a to su prema mišljenju prof. dr Slavke Gvozdenović: gdje je obrazovanje u odnosu na naš duhovni interes i gdje smo mi u odnosu na svijet obrazovanja? Iz ovih pitanja proizilazi duhovni nemir i vječita potreba za sticanjem i usavršavanjem saznajnog bogatstva, njegovog preinačavanja u iskustvo i razmjenu na različitim nivoima, u različitim situacijama, u namjeri da se uspostavi ravnoteža između ličnih afiniteta i opšteg dobra. Stoga se postavljaju zahtjevi i potreba za uspostavljanjem sklada između vaspitno-obrazovnog procesa, realnih društvenih okolnosti i životnog iskustva. Predlog za smanjivanje neusaglašenosti između formalnog, neformalnog i informalnog obrazovanja autorka vidi u korespondiranju vaspitno-obrazovnih zahtjeva i društvenih uslova u kojima je te zahtjeve moguće realizovati.

Kako bi se postigla cjelishodnija analiza fenomena obrazovanja, nameće se kao nužnost interdisciplinarnog pristupa. Tako je i sociologija obrazovanja usresre-

đena na objedinjavanje ili koreliranje sopstvenih naučnih rezultata sa rezultatima drugih nauka i posebnih naučnih disciplina. Shodno tome autorka je poseban akcenat i značaj uputila korelaciji sociologije obrazovanja sa opštom sociologijom iz koje proizilazi ova posebna naučna disciplina, kao i sa filozofijom, pedagogijom, psihologijom i ekonomikom obrazovanja, ne dovodeći u pitanje uspostavljanje korelacije sa drugim oblastima znanja.

Interdisciplinarnost filozofije i sociologije na fonu proučavanja obrazovanja inkorporirana je u sljedećoj suštini „filozofski pristup karakteriše sagledavanje obrazovanja sa aspekta cjeline povijesnog razvoja, sociološka razmatranja upućuju na međusobnu povezanost obrazovanja i globalnog društvenog sistema, što implicira istraživanje društvenih procesa, promjena i odnosa unutar sfere obrazovanja“ (S. Gvozdenović, 29). Iz prethodno navedene suštine proizilazi čitav set područja (sticanje znanja o smislu i vrijednosti obrazovanja, razvoj ličnosti i individualnosti, pa sve do najopštijih pitanja kao što su problemi svijeta, vrijednosti i smisla života), koja bi se mogla i nezavisno proučavati uz usaglašavanje socioloških i filozofskih znanja.

Iako je autorka na veoma iscrpan način elaborirala susret sociologije obrazovanja i pedagogije, provlačeći tu nit kroz čitavu knjigu, shodno svom subjektivnom opredjeljenju iskoristiću Kokovićovo objašnjenje odnosa sociologije obrazovanja i pedagogije (koji je autorka citirala u knjizi) „sociologija obrazovanja ne proučava samo pojedinca i njegove potrebe i interese, već i vaspitanje kao sredstvo pomoću koga društvo stalno obnavlja uslove svoje egzistencije“.¹

U priručniku nije zanemaren odnos između sociologije obrazovanja i psiho-

¹ Gvozdenović, S. preuzet citat iz Koković, D. (1992): Sociologija obrazovanja, Novi Sad, Matica srpska, str. 16.

logije, koji se ogleđa u uzročnom tumaćenju jedinstvenog psihićkog i društvenog života pojedinca, što dalje implicira proućavanje psiholoških fenomena u sadejstvu sa društvenom sredinom. Uzimajući u obzir psihićke faktore i društvenu uslovljenost, dajući im podjednak znaćaj, izbjegava se opasnost pribjegavanja sociologizmu ili psihologizmu.

Savremeno društvo i ekspanzija obrazovanja inicira korespodenciju između materijalnih ćinilaca i obrazovanja, iz ćega se kao nućnost ispostavlja potreba proućavanja mećusobne povezanosti ekonomskih i društvenih ćinilaca i njihovog mećusobnog uticaja na status obrazovnog sistema u društvu. To je sasvim izvjestan razlog saradnje i povezivanja rezultata sociologije obrazovanja i ekonomike obrazovanja.

Pored osvrta na mećusobnu komplementarnost sociologije obrazovanja sa rezultatima drugih naućnih znanja u cilju jasnijeg, preciznijeg i objektivnijeg sagleđavanja smisla, strukture i funkcionisanja obrazovanja u društvenom realitetu, prof. Slavka Gvozdenović nije zanemarila vaćnost preciznog definisanja pojmovnog aparata ove sociološke discipline. Sa tim u vezi znaćajnu paćnju je posvetila objašnjenju znaćenja, slićnosti i razlika meću pojmovima (obrazovanje, samoobrazovanje, obrazovanost, permanentno obrazovanje, formalno obrazovanje, neformalno obrazovanje, informalno obrazovanje, socijalizacija, kultivacija, individualizacija, enkulturacija, akulturacija, vaspitanje, dvosmisleno znaćenje konformizma) koji predstavljaju sastavni dio pojmovne strukture sociologije obrazovanja. Sveobuhvatnim prikazom, autorka je pojasnila znaćenje i znaćaj svakog od ovih pojmova ponaosob za vaspitno-obrazovni proces i za sociologiju obrazovanja kao disciplinu.

Da je preciznost i sveobuhvatnost jedna od vaćnih odrednica ove knjige potvrćuje i peto poglavlje koje omogućava ćitaocu detaljan uvid u teorijske pristupe i orijentacije (Funkcionalistićki pristup i

orijentacija, Strukturalistićki pristup i orijentacija, Marksistićki pristup i orijentacija, Interakcionistićki pristup i orijentacija, Liberalistićki pristup i orijentacija), koji ćine sućtinu sociološke nauke i posebnih socioloških disciplina, u konkretnom slućaju (sociologije obrazovanja). Profesorica Gvozdenović na analitićan naćin provodi ćitaoca kroz promišljanja predstavnika socioloških teorija, njihova tumaćenja i razumijevanja društvenih procesa, fenomena, odnosa u društvu sa posebnim naglaskom na ulogu obrazovanja u društvu. Ne umanjujući vaćnost ni jednog od teorijskih pristupa, autorka podsjeća da je za cjelovito objašnjenje i tumaćenje društvenih fenomena, društvenih odnosa, društvenih pojava, neophodno imati na umu kritićeo preispitivanje razlićitih pristupa i teorijsko metodoloških orijentacija.

Pisati o vaspitno-obrazovnom procesu nije moguće, a da se iz razlićitih perspektiva ne sagleđa odnos obrazovanja i društva. To je bio moto kompletnog sadržaja knjige. Tako se u knjizi preplijeću tumaćenja socioloških kategorija (društvena nejednakost, društvena pokretljivost i društvena promjena) i njihove refleksije na obrazovanje.

Razumijevanje i objašnjavanje savremene uloge obrazovanja ne bi bilo potpuno, ukoliko bi se zanemario znaćaj institucionalnog okvira koji jeste predmet osmog poglavlja knjige sa posebnim i studioznim osvrtom na znaćaj institucija (škole i univerziteta) u društvenom kontekstu. Iako su škole i univerziteti, u najopštijem smislu rijeći institucije koje su u funkciji obrazovanja, razlika meću njima je ipak evidentna. Na teorijski i iskustveno utemeljen naćin, shodno ciljevima i funkcijama kojima je određena misija ovih institucija u društvu, prof. dr Slavka Gvozdenović im pridaje posebnu vaćnost.

Sveobuhvatan opus ćinjenica, naućnih ideja i bogatstvo znanja kojima obiluje knjiga „Ogleđi iz sociologije obrazovanja“, jesu rezultat dugogodišnjeg studio-

znog naučnoistraživačkog rada i nastavnog iskustva autorke, koja se potrudila da našu misaonu aktivnost održi budnom do posljednje stranice priručnika. Iako se u knjizi problematizuju poglavlja koja zokupljaju naučnu pažnju sociologije obrazovanja, ipak čitalac nije ostao uskraćen za čitav dijapazon filozofskih, psiholo-

ških, pedagoških naučnih znanja i naučno relevantnih imena iz navedenih oblasti, što priručniku daje poseban značaj, vrijednost i cjelovitost naučnog poimanja ove kompleksne sociološke discipline.

Miomirka Lučić

Sanja Petkovska, *Ideja univerziteta i Bolonjski proces*, Biblioteka Initium, Zadužbina Andrejević, Beograd, 2010.

U izdanju Biblioteke Initium u Beogradu je 2010. godine izašla iz štampe knjiga Sanje Petkovske *Ideja univerziteta i Bolonjski proces*. Aktualnost teme čita se sa svake stranice navedenog štiva, naročito ako imamo u vidu nekoliko značajnih momenata savremenog društva: ekspanziju obrazovnog procesa, naročito visokog obrazovanja, njegov značaj u okviru savremenih globalizacijskih tokova, započeti proces ponovnog pozicioniranja univerziteta i kao ideje i kao institucije sa aspekta bolonjskog procesa. Autorka se upravo u knjizi bavi analizom navedenih elemenata, što se može vidjeti i iz strukture sadržaja knjige. Naime, knjiga se sastoji iz Uvoda, zatim poglavlja u kojem autorka analizira nastanak institucije univerziteta, od srednjevjekovnog do modernog – Humboltovog koji zapada u krizu, preko dijela u kojem se bavi analizom uspješnosti izvedenih reformi i nastalih promjena u sistemu visokog obrazovanja baziranih na Bolonjskoj deklaraciji u oblasti finansiranja i autonomije, do poglavlja koja se tiču novog „dvosmislenog“ definisanja autonomije univerziteta, završavajući poglavljem koji otvara prostor za upitnost: „da li je univerzitet demokratija koja je (još) uvijek u dolasku?“

Od trenutka kada se čovjek od ostalih živih bića distancirao zahvaljujući razumu i formirao primitivne oblike društvenih zajednica on uči, stiče znanje, iskustva, obrazuje se. Proces razotkrivanja suštine

pojma obrazovanja nije nimalo jednostavan. Ulazeći u jezgro tog procesa otvaramo polje znanja koje čovjek kreira da bi odgovorio na niz pitanja koja se tiču njegove egzistencije. Obrazovanje kao složen društveni fenomen možemo posmatrati na nekoliko različitih nivoa:

- Obrazovanjem stičemo znanja i sposobnosti koje su nam potrebne da bismo se bavili određenim zanimanjima. Ta znanja nam omogućavaju da zauzmemo određeno mjesto u visoko izdiferenciranoj društvenoj podijeli rada.
- U savremenom društvu, zahvaljujući obrazovanju pojedinac je u stanju da konstantno pod lupu stavlja svoju egzistenciju, svoju prirodu, da se pita, promišlja i mijenja i sebe sama i svijet koji ga okružuje.
- U procesu obrazovanja pojedinac izgrađuje svoj lični moralni imperativ kao osnovu koja ga i profilise kao moralno, samim tim i društveno biće (Koković, Flere, D. Lor).

Istina je da se univerzitet ne može posmatrati izdvojeno od vladajućih društvenih odnosa u okviru kojih djela, ali sa druge strane njegovo djelanje ne smije biti profilisano dnevno političkim dešavanjima date društvene zajednice. Savremeni univerzitet se danas pozicionira između dvije tendencije: one koja univerzitet vidi kao elitistički, zatvoreni, skoro konzervativni prostor sticanja postojećeg i otkrivanja novog znanja i one koja mjesto i ulogu